

Jan Śledzianowski

Fala alkoholizmu wśród młodzieży zagrożeniem dla narodu i Kościoła

Kieleckie Studia Teologiczne 2, 527-546

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

FALA ALKOHOLIZMU WŚRÓD MŁODZIEŻY ZAGROŻENIEM DLA NARODU I KOŚCIOŁA

Wprowadzenie

Tytuł mojego artykułu, a także jego treść mogą wzbudzać różne uczucia i opinie wśród Czytelników „Kieleckich Studiów Teologicznych”, szczególnie ze względu na tę doniosłą dla diecezji kieleckiej okoliczność, iż tom ten jest poświęcony obchodom podwójnego Jubileuszu Pasterza Kościoła Kieleckiego – Księdza Biskupa Kazimierza Ryczana: 40-lecia święceń kapłańskich i 10-lecia apostołskiej posługi jako Ordynariusza Kieleckiego. W takim momencie ku Jubilatowi wychodzimy z serdecznymi i radosnymi życzeniami, zaś wzrastające zagrożenia, nawet gdyby stawały się coraz bardziej realne i bliskie, chcielibyśmy odsunąć i przemilczeć. Taka jest bowiem strategia tego świata, ale nie Chrystusa i Jego Kościoła.

Zbawiciel rozsyłając uczniów mówi: *Idźcie, oto was posyłam jak owce między wilki* (Łk 10, 3). *Miejcie się na baczności przed ludźmi. Będą was wydawać sądom i w swoich synagogach będą was biczować* (Mt 10, 17). Właśnie ze względu na niebezpieczeństwa, postawa czuwania i bacznej obserwacji otaczającej rzeczywistości jest obowiązkiem powołanego i posłanego przez Chrystusa. Powołanie przez Jezusa jest wyrazem Jego bezgranicznej miłości i oddania aż do śmierci krzyżowej (por. J 13, 1), dlatego uczeń Chrystusa ufa Mistrza słowom: *Kto straci swoje życie z mego powodu, znajdzie je* (Mt 10, 39b).

Boski Zbawiciel dowiódł: *Ja jestem dobrym pasterzem: Dobry pasterz daje życie swoje za owce* (J 10, 11). Każdy duszpasterz dzisiaj na widok nadchodzącego wilka, nie może opuszczać owiec i uciekać, nie może dopuścić, aby wilk porywał i rozpraszał owce (por. J 10, 12). Pod symbolem wilka dla wspólnot Chrystusowego Kościoła jawią się współcześnie wielorakie zagrożenia, jak: laicyzacja i desakralizacja życia; liberalizm odrzucający objawione prawo Boże i upowszechniający swawolę moralną; szerzący się erotyzm wraz z panseksualizmem i pornografią, bezpośrednio zagrażające małżeństwu i rodzinie. Bardzo mocne uderzenie na Owczarnię Chrystusa mają rozliczne sekty: ciągła promocja konsumpcyjnego stylu życia, w które dla poprawienia nastroju i rozrywki wbudowano środki uzależniające w postaci używek psychotropowych: narkotyków i alkoholu. Badania przeprowadzone w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przyniosły alarmujące dane o wzrastającej narkomanii i alkoholizowaniu się młodzieży, a nawet dzieci.

Wiadomo, że środki psychotropowe mają ogromny negatywny wpływ na życie psychofizyczne i społeczne dorosłego człowieka. Nawet dobrze zapowiadającego się inżyniera czy lekarza zamieniają w jednostkę patologiczną, gdy ten zacznie używać środków toksycznych lub alkoholizować się. Narkotyki i alkohol niewspółmiernie bardziej są szkodliwe dla dzieci i młodzieży. Ich zażywanie niezwykle szybko prowadzi do uzależnienia. Kształtująca się osobowość młodocianych może być w sposób nieodwracalny zrujnowana przez wspomniane używki. Na progu XXI wieku w ramach działalności naukowej Zakładu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Akademii Świętokrzyskiej przeprowadzono wśród młodzieży szkolnej badania na temat uzależnień od nikotyny, alkoholu oraz narkotyków i innych środków toksycznych. Celem badań było rzeczywiste rozpoznanie zagrożenia, jakie niosą ze sobą wymienione środki psychoaktywne, uzależniające.

Zasięg przeprowadzonych badań

Badania zostały przeprowadzone w obrębie województwa świętokrzyskiego na przełomie 2000/2001 roku, jako w jednostce administracji państwowej. W obszarze tego regionu znajdują się częściowo trzy diecezje, które wymieniam alfabetycznie wraz z miejscowościami, gdzie uczniowie gimnazjów i szkół średnich byli objęci badaniami:

- diecezja kielecka: Busko Zdrój, Chęciny, Jędrzejów, Kazimierza Wielka, Kielce, Łączna – Zalezianka, Pacanów, Pińczów i Włoszczowa;
- diecezja radomska: Końskie, Skarżysko-Kamienna, Starachowice i Suchedniów;
- diecezja sandomierska: Opatów, Ostrowiec Świętokrzyski i Sandomierz.

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż wymienione miasta i dwie gminne wioski, gdzie uczyła się młodzież nie wchłaniają całej badanej reprezentacji przez stałe zamieszkanie. Z terenów wiejskich i miasteczek – poza wyżej wymienionymi – pochodziło 2040 dziewcząt i chłopców, czyli 34,58% ogółu badanych. Była to młodzież dojeżdżająca do szkół lub czasowo przebywająca w internatach i stancjach w pobliżu zlokalizowanej szkoły. Zdecydowana większość młodzieży, bo 3859 osób (65,42%), pochodziła z wymienionych miejscowości i w nich się kształciła.

Badania zostały przeprowadzone na podstawie Europejskiego Programu Badań Ankiетowych nad Uzależnieniem od Alkoholu i Narkotyków (ESPAD). Ankieta ta została zastosowana na forum europejskim, w licznych krajach naszego kontynentu, zaś w województwie świętokrzyskim objęto nią 2917 dziewcząt i 2982 chłopców, razem 5899 młodocianych uczniów i uczennic bardzo różnego typu szkół średnich i gimnazjów.

Dzieciństwo naznaczone alkoholem

Współcześnie jesteśmy skłonni określać ludzi bardzo młodych nie jako dzieci, lecz młodzież, a warto przypomnieć, że Konwencja Praw Dziecka wydana w 1989 r. pojęciem „dziecko” obejmuje wszystkich do 18. roku życia.

Z pomocą tabeli 1 i 2 będziemy mogli prześledzić dziecięcy i młodociany wiek badanych uczniów, w którym zaczęli pić trzy podstawowe rodzaje alkoholu: piwo, wino i wódkę.

Tabela 1. Wiek dziewcząt inicjujących napoje alkoholowe

Wiek	Piwo		Wino		Wódka	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Do lat 9	170	5,82	88	3,01	46	1,59
10–11	314	10,76	144	4,93	83	2,86
12–14	1175	40,29	835	28,64	669	22,94
15	395	13,53	460	15,79	442	14,48
16	218	7,48	370	12,68	313	10,73
17	81	2,79	313	10,72	113	3,89
18 i więcej	25	0,85	150	5,14	49	1,67
Brak odpowiedzi	11	0,38	13	0,44	19	0,65
Nie pili lub nie pamiętali	528	18,08	544	18,65	1183	41,19

Tabela 1 wskazuje na inicjację napojów alkoholowych przez dziewczęta. Do 9. roku życia z konsumpcją alkoholu w postaci piwa zetknęło się 5,82%, z konsumpcją wina – 3,01% i wódki – 1,59%. W przedziale wiekowym 10–11 lat zauważa się wzrost spożywania alkoholu: piwo – 10,76%, wino – 4,93% i wódka – 2,86%. Gwałtowny wzrost odnotowano w przedziale wiekowym 12–14 lat: piwo – 40,29%, wino – 28,64%, wódka – 22,94%.

Uważna analiza tabeli wskazuje na bardzo liczne grono dziewczynek, które w okresie dzieciństwa podejmują pierwsze próby picia alkoholu. Gorzej ten problem wygląda w przypadku chłopców, na co wskazuje tabela 2.

Tabela 2. Wiek chłopców inicjujących napoje alkoholowe

Wiek	Piwo		Wino		Wódka	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Do lat 9	383	12,86	162	5,42	92	3,08
10–11	594	19,93	309	10,38	142	4,76
12–14	1077	36,12	881	29,54	817	27,39
15	234	7,84	277	9,28	413	13,84
16	135	4,51	173	5,79	259	8,69
7	62	2,08	100	3,37	109	3,65
18 i więcej	23	0,76	96	3,22	93	3,12
Brak odpowiedzi	33	1,12	32	1,08	29	0,97
Nie pili lub nie pamiętali	441	14,78	952	31,92	1028	34,50

Z tabeli 2 wynika, że do 9. roku życia 12,86% chłopców piło piwo, 5,4% – wino i 3,08% – wódkę. W przedziale wiekowym 10–11 lat spożycie piwa wzrasta do 19,93%, wina do 10,38% i wódki do 4,76%. Niezwykle szybki wzrost konsumpcji napojów alkoholowych odbywał się w wieku 12–14 lat: piwo – 36,12%, wino – 29,54% i wódka – 27,39%.

Można powiedzieć, że w województwie świętokrzyskim picie alkoholu zaczyna się od dzieci.

Teraz zastanowimy się nad tym, jak wyglądało picie alkoholi w ciągu życia ankietowanej młodzieży.

1. Picie alkoholu w ciągu całego życia

Wiadomo, że życie nastolatków jest krótkie i według wskazań pedagogicznych profesora S. Kunowskiego¹ winno charakteryzować się całkowitą abstynencją od napojów alkoholowych. Tymczasem według tabeli 3 tylko 11,53% dziewcząt oraz 8,66% chłopców nie spożywało do momentu badań żadnego alkoholu. W stosunku do całej reprezentacji stanowią oni 10,07%.

¹ Profesor Stefan Kunowski był pedagogiem na KUL w Lublinie. Żył w latach 1909–1977.

Tabela 3. Picie alkoholu w ciągu całego życia

Ilość prób	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nigdy	336	11,53	258	8,66	594	10,07
1–2 razy	393	13,49	256	8,57	649	11,00
3–5 razy	393	13,49	242	8,12	635	10,77
6–9 razy	286	9,82	232	8,03	518	8,78
10–19 razy	466	15,97	420	14,08	886	15,02
20–39 razy	344	11,78	468	15,70	812	13,77
40 i więcej	651	22,29	1044	34,76	1.695	28,73
Brak odpowiedzi	48	1,63	62	2,08	110	1,86
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Rzadko, bo 1–2 razy spożywało alkohol 13,49% dziewcząt i 9,57% chłopców, razem 11,00%. Próby z trunkami powtórzyli 3–5 razy: 13,49% dziewcząt oraz 8,12% chłopców; razem 10,77%. Próby powtarzane 6–9 razy były udziałem 9,82% dziewcząt i 8,03% chłopców; razem 8,78%.

Wyraźny wzrost prób 10–19 odnotowano u obojga płci – 15,02%, z tym, że u dziewcząt – 15,97% i u chłopców 14,08%. Nieco mniej, bo 13,77% ogółu zadeklarowało, że piło alkohol od 20 do 39 razy (dziewczęta 11,78% i chłopcy 15,70%).

Najliczniejsza jednak okazała się ta grupa młodzieży, która piła alkohol ponad 40 razy, a to „ponad” czy więcej nie zostało bliżej określone. Swoje zaangażowanie w częste picie alkoholu podkreśliło 22,29% dziewcząt i 34,76% chłopców. Na tle całości jest to grupa 1695 osób, czyli 28,73%. Wydaje się, iż ta grupa może być szczególnie zagrożona. Nie uzyskaliśmy odpowiedzi 1,86% respondentów.

W celu dokładniejszego poznania częstotliwości picia alkoholu przez badaną szkolną młodzież zacieśniono pytanie do ostatniego roku.

2. Picie alkoholu w ciągu ostatniego roku

Pytanie to zostało precyzyjnie sformułowane, z podkreśleniem, że należy brać pod uwagę ostatnie 12 miesięcy, a nie np. przełom starego i nowego roku, który według kalendarza mógłby być odczytany jako już drugi rok. Odpowiedzi ankietowanych zawiera tabela 4.

Tabela 4. Picie alkoholu w ciągu ostatnich 12 miesięcy

Ilość prób	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nie piłem	521	17,86	439	14,72	960	16,27
1–2 razy	826	28,32	455	15,25	1281	21,72
3–5 razy	438	15,02	343	11,51	781	13,24
6–9 razy	381	13,07	484	16,23	865	14,66
10–19 razy	329	11,28	450	15,09	779	13,21
20–39 razy	190	6,50	311	10,43	501	8,49
40 i więcej	140	4,79	396	13,29	536	9,09
Brak odpowiedzi	92	3,16	104	3,48	196	3,32
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

O czym świadczą dane tej tabeli? Otóż tylko 17,86% dziewcząt i 14,72% chłopców przyznaje się, że nie konsumowali napojów alkoholowych w okresie pełnego ostatniego roku. Ogólny wskaźnik wynosi 16,27% i jest on wyższy o 6,20% w stosunku do całkowitych abstynentów (por. tabela 4).

Próby 1–2 razy podjęło 28,32% dziewcząt i 15,25% chłopców; razem 21,72%. 3–5 razy po trunki sięgnęło 15,02% dziewcząt i 11,51% chłopców; razem 14,66%. 10–19 razy, czyli przeciętnie raz lub dwa razy w miesiącu, piło alkohole 11,28% dziewcząt i 15,09% chłopców; razem 13,21%. Do picia 20–39 razy w ciągu roku przyznało się 6,5% dziewcząt i 10,43% chłopców; razem 8,49%. Należy zwrócić uwagę, że jest to już częste picie: raz na tydzień lub na dwa tygodnie.

Najczęściej pije alkohol – 40 razy i więcej – 4,79% dziewcząt i 13,29% chłopców; razem 9,09%, czyli 536 osób. Jest to istotna różnica w stosunku do tej młodzieży, która tę największą liczbę prób podejmowała w ciągu swojego życia. Wynosi ona 19,64% tych, którzy często pili w latach poprzednich.

Natomiast wzrosła liczba młodzieży do 196 osób (wobec 110), którzy nie udzielili odpowiedzi, jak często pili napoje alkoholowe na przestrzeni ostatniego roku (3,32%).

3. Picie alkoholu w ciągu ostatnich 30 dni

Rok w życiu nastolatków to bardzo długi czasokres, w którym mogą nastąpić bardzo poważne przemiany ku dobru, ale i ku doświadczeniu zła. Dlatego

ich okres życia – jeśli chodzi o uzależnienia – został zacieśniony do ostatnich 30 dni, czyli pełnego miesiąca. Dane o liczbie prób podejmowanych z alkoholem w tym najkrótszym okresie badawczym zawiera tabela 5.

Tabela 5. Picie alkoholu w ciągu ostatnich 30 dni

Ilość prób	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nie piłem	1254	43,00	944	31,65	2198	37,26
1–2 razy	933	32,00	780	26,17	1713	29,04
3–5 razy	390	13,39	587	19,69	977	16,56
6–9 razy	159	5,46	263	8,82	422	7,16
10–19 razy	72	2,47	212	7,10	284	4,81
20–39 razy	10	0,35	75	2,52	85	1,44
40 i więcej	8	0,26	43	1,44	51	0,87
Brak odpowiedzi	91	3,07	78	2,61	169	2,86
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Z jej treści wynika, że 43% dziewcząt i 31,65% chłopców w ostatnim miesiącu nie piło alkoholu; razem 37,26%.

1–2 razy piło alkohol 32,00% dziewcząt i 26,17% chłopców; razem 29,04%. 3–5 razy, czyli co tydzień z alkoholu korzystało 13,39% dziewcząt oraz 19,69% chłopców; razem 16,56%. 6–9 razy konsumpcji trunków oddawało się 5,46% dziewcząt i 8,82% chłopców. Tak więc około dwóch razy w tygodniu piło 7,16%. Z możliwością picia 10–19 razy spotkało się 2,47% dziewcząt i 7,10% chłopców, czyli 4,81% młodzieży, przeciętnie co drugi dzień oddawało się konsumpcji napojów alkoholowych. 20–39 razy, a więc praktycznie biorąc każdego dnia po alkohol sięgało 0,35% dziewcząt i 2,52% chłopców; razem 1,44%. Do picia każdego dnia i kilka razy dziennie (40 razy i więcej) przyznało się 0,26% dziewcząt i 1,44% chłopców; razem 0,87%.

W oparciu o powyższe dane można przyjąć, że grupa około 842 osób, tj. 14,28% ogółu, z racji częstej konsumpcji alkoholu (dwa razy w tygodniu, codziennie i częściej) jest zagrożona albo już uzależniona od alkoholu.

Aby tę tezę udowodnić, należy najpierw wskazać na częstotliwość spożycia różnych gatunków alkoholi w ciągu ostatnich 30 dni.

a. Picie piwa

Picie piwa ilustruje nam tabela 6 ze szczegółowym wykazem całej badanej populacji. Okazuje się, że w ostatnim pełnym miesiącu przed badaniami piwa nie piło 43,91% dziewcząt i 27,48% chłopców; razem 35,60%. 1–2 razy poszli na piwko: 28% dziewcząt i 22,05% chłopców; razem 24,99%. 3–5 razy z piwa skorzystało 14,51% dziewcząt i 17,86% chłopców; razem 16,21%. 6–9 razy piło 6,61% dziewcząt i 12,87% chłopców; razem 9,76%. 10–19 razy z piwa korzystało 4,10% dziewcząt i 11,81% chłopców; razem 8,00%. 20–39 razy piło piwo 1,10% dziewcząt i 3,37% chłopców; razem 2,26%. Kilkakrotnie w ciągu dnia piło piwo 0,67% dziewcząt i 2,81% chłopców; razem 1,76. Częściej niż raz na tydzień, aż po częściej niż raz na dzień piwo konsumowało 1285 osób, tj. 21,78%.

Tabela 6. Częstotliwość picia piwa w ciągu ostatnich 30 dni

Ilość prób	Dziewczeta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nie pili	1281	43,91	819	27,48	2100	35,60
1–2 razy	817	28,00	657	22,05	1474	24,99
3–5 razy	423	14,51	533	17,86	956	16,21
6–9 razy	192	6,61	384	12,87	576	9,76
10–19 razy	120	4,10	352	11,81	472	8,00
20–39 razy	32	1,10	101	3,37	133	2,26
40 i więcej	20	0,67	84	2,87	104	1,76
Brak odpowiedzi	32	1,10	52	1,75	84	1,42
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Picie piwa przez badaną młodzież nie zamyka problemu alkoholizowania się, ale go otwiera. Drugim rodzajem alkoholu, który został wyszczególniony w ankiecie, jest wino.

b. Picie wina

Picie wina w ciągu ostatnich dni przez respondentów zostało globalnie ujęte w tabeli 7.

Tabela 7. Częstotliwość picia wina w ciągu ostatnich 30 dni

Ilość prób	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nie pili	2100	71,98	1778	59,62	3878	65,74
1–2 razy	470	16,12	641	21,51	1111	18,83
3–5 razy	151	5,18	229	7,70	380	6,44
6–9 razy	71	2,43	94	3,15	165	2,80
10–19 razy	54	1,86	72	2,40	126	2,14
20–39 razy	2	0,06	32	1,07	34	0,58
40 i więcej	13	0,45	40	1,33	53	0,90
Brak odpowiedzi	56	1,92	96	3,22	152	2,57
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Z treści tej tabeli wynika, że wino niemal dwukrotnie jest mniej popularne wśród młodzieży niż piwo. Na przestrzeni ostatniego miesiąca nie piło go 65,74% ogółu respondentów. 1–2 razy smakowało je 18,83%; 3–5 razy – 6,44%; 6–9 razy – 2,80%; 10–19 razy – 2,14%; 20–39 razy – 0,58% oraz 40 i więcej razy – 0,90%. Podobnie jak przy konsumpcji piwa i tutaj dominowali uczniowie nad uczennicami. Warto zauważyć, iż częściej niż raz na tydzień aż do codziennego picia wina przyznało się 378 osób, czyli 6,42% reprezentacji.

A jak wygląda problem picia wódki?

c. Picie wódki

Picie wódki przez młodzież szkolną musi zwracać szczególną uwagę, bowiem jest to napój silnie toksyczny o zawartości do 45% alkoholu etylowego C_2H_5OH i wysoce szkodliwy dla młodego organizmu. Częstotliwość picia wódki w ostatnich 30 dniach ilustruje tabela 8.

Tabela 8. Częstotliwość picia wódki w ciągu ostatnich 30 dni

Ilość prób	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nie pili	1903	65,23	1384	46,42	3287	55,72
1–2 razy	598	20,49	744	24,94	1342	22,75
3–5 razy	191	6,56	250	8,38	441	7,48
6–9 razy	89	3,04	228	7,66	317	5,37
10–19 razy	27	0,91	145	4,87	172	2,92
20–39 razy	21	0,73	58	1,95	79	1,34
40 i więcej	21	0,73	101	3,38	122	2,07
Brak odpowiedzi	67	2,31	72	2,40	139	2,35
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Czerpiąc z niej dane, zauważamy, że 65,23% dziewcząt i 46,42% chłopców w tym czasie nie piło wódki; razem 55,72%. Pozostali zaś z różną częstotliwością spożywali ten alkohol. I tak 1–2 razy piło go 20,49% dziewcząt i 24,94% chłopców; razem 22,75%. 3–5 razy, a więc przeciętnie co tydzień, wódkę piło 6,56% dziewcząt i 8,38% chłopców; razem 7,48%. 6–9 razy, czyli około dwa razy w tygodniu, piło 3,04% dziewcząt i 7,66% chłopców; razem 5,37%. 10–19 razy, tj. mniej więcej co drugi dzień, wódkę spożywało 0,91% dziewcząt i 4,87% chłopców; razem 2,92%. Natomiast niemal do codziennego picia – od 20 do 39 razy – przyznało się 0,73% dziewcząt i 1,95% chłopców; razem 1,34%. Częstsze picie wódki niż raz dziennie potwierdziło 0,73% dziewcząt i 3,38% chłopców; razem 2,07%.

Najskromniej można szacować, że 1131 osób, tj. 19,18% badanej młodzieży, jest zagrożonych uzależnieniem lub już głęboko pogrążonych w zespole choroby alkoholowej.

Konsumpcja piwa, wina i wódki nie obejmuje w pełni alkoholizowania się badanej młodzieży, gdyż są jeszcze inne alkohole, nie objęte powyższą statystyką.

d. Picie innych alkoholi

Młodzież przyznaje, że korzystała w okresie ostatniego miesiąca przed badaniami z różnych alkoholi, które można podzielić na pochodzące z legalnej sprzedaży, np. szampan, koniak, whisky, likier itp. oraz nielegalne: bimber, samogon. Rozmiary konsumpcji owych trunków, różnego rodzaju drinków zawiera tabela 9.

Tabela 9. Częstotliwość picia innych alkoholi w ciągu ostatnich 30 dni

Ilość prób	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nie pili	1670	57,25	1388	46,54	3058	51,84
1–2 razy	592	20,30	516	17,32	1.108	18,78
3–5 razy	216	7,39	254	8,53	470	7,97
6–9 razy	85	2,90	122	4,08	207	3,51
10–19 razy	22	0,75	146	4,88	168	2,85
20–39 razy	5	0,19	140	4,71	145	2,46
40 i więcej	8	0,28	27	0,89	35	0,59
Brak odpowiedzi	319	10,94	389	13,05	708	12,00
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

W świetle zebranych danych 51,84% respondentów twierdziło, iż w okresie ostatniego miesiąca – poza wyżej wymienionymi rodzajami alkoholi, nie piło innych. Także wysoki wskaźnik 12,00% jest tych, którzy nie udzielili odpowiedzi. Natomiast 18,78% całej reprezentacji to osoby, które piły różne alkohole (poza piwem, winem i wódką) 1–2 razy. Przeciętnie raz w tygodniu (3–5 razy) inne alkohole spożywało 7,97% ankietowanych; od 6 do 9 razy – 3,51%, od 10 do 19 razy – 2,85%, od 20 do 39 razy – 2,46% oraz 40 razy i więcej – 0,59%. Tak więc 1025 osób, czyli 17,38%, pije różne alkohole najrzadziej raz na tydzień, co drugi dzień i codziennie.

Wypijanie przez nastolatków różnych gatunków alkoholi i w dużych ilościach (co też było badane) kończy się często upijaniem się.

4. Upijanie się alkoholem

W medycynie wyróżnia się 3 fazy upojenia alkoholowego:

- lekkie upojenie – podchmienie: od 0,5‰ do 1,5‰ alkoholu we krwi;
- upojenie alkoholowe: od 1,5‰ do 3‰ we krwi;
- głębokie upojenie: od 3‰ do 4,5‰ alkoholu we krwi².

W fazie ostatniej może nastąpić śmierć. Gdy jednak będziemy mówić o upojeniu alkoholowym wśród młodzieży, to nie według wzmiankowanych faz, ale osobistego doświadczenia badanych, gdy stracili świadomość, popadli w śpiączkę alkoholową.

² Por. J. K. Falewicz, *ABC problemów alkoholowych*, Warszawa 1993, s. 29.

a. Upijanie się w ciągu życia

Na upijanie się w ciągu całego życia wskazuje tabela 10.

Tabela 10. Częstotliwość upijania się alkoholem w ciągu całego życia

Ile razy?	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nigdy	1353	46,39	980	32,88	2333	39,55
1–2 razy	660	22,61	560	18,78	1220	20,68
3–5 razy	345	11,84	380	12,77	725	12,29
6–9 razy	167	5,72	296	9,91	463	7,85
10–19 razy	195	6,69	283	9,45	478	8,10
20–39 razy	80	2,75	143	4,78	223	3,78
40 i więcej	94	3,20	304	10,21	398	6,75
Brak odpowiedzi	23	0,80	36	1,22	59	1,00
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Od strony pozytywnej rzecz biorąc 46,39% dziewcząt udzieliło odpowiedzi, że nigdy w swoim życiu nie były pijane, chłopców zaś już tylko 32,88%. Globalnie ujmując 39,55% szkolnej młodzieży stwierdziło, że nigdy się nie upiło. Natomiast życiowa drabina wzrastającego upijania się wyglądała następująco: 1–2 razy w życiu upiło się 22,61% dziewcząt i 18,78% chłopców; razem 20,68. 3–5 razy upiło się 11,8% dziewcząt i 12,77% chłopców; razem 12,29%. 6–9 razy – 5,72% dziewcząt i 9,91% chłopców; razem 7,85%. 10–19 razy – 6,69% dziewcząt i 9,45% chłopców; razem 8,10%. 20–39 razy – 2,75% dziewcząt i 4,78% chłopców; razem 3,78. 40 razy i więcej pijanych dziewcząt było 3,20% oraz 10,21% chłopców; razem 6,75%.

Zakładając, że życie dobranej próby badawczej jest krótkie, dane te są wstrząsające, gdyż wskazują na częste upijanie się młodzieży. Tę wzrastającą częstotliwość wykaże dalsza analiza.

b. Upijanie się w ciągu ostatniego roku

Częstotliwość upijania się młodzieży województwa świętokrzyskiego na przestrzeni 12 ostatnich miesięcy przed badaniami prezentuje się w tabeli 11.

Tabela 11. Częstotliwość upijania się alkoholem w ciągu ostatniego roku

Ile razy?	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nigdy	1639	56,20	1190	39,91	2829	47,96
1–2 razy	572	19,62	662	22,21	1234	20,92
3–5 razy	285	9,75	404	13,55	689	11,68
6–9 razy	109	3,75	236	7,89	345	5,85
10–19 razy	143	4,90	164	5,48	307	5,20
20–39 razy	66	2,26	127	4,27	193	3,27
40 i więcej	29	0,98	133	4,46	162	2,75
Brak odpowiedzi	74	2,54	66	2,23	140	2,37
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

Z danych w niej zawartych wynika, że 47,96% uczniów w ostatnim roku nie było pijanych. W tym dziewczęta stanowiły 56,20%, a chłopcy 39,91%. Nieliczni, bo 2,37%, nie udzielili odpowiedzi. Z danych tych wynika, że statystyczna połowa gimnazjalistów i uczniów szkół średnich w ostatnim roku – z różną częstotliwością – była pijana. 1–2 razy upiło się 19,62% dziewcząt i 22,21% chłopców; razem 20,92%. 3–5 razy doznało upojenia alkoholowego 9,75% dziewcząt i 13,55% chłopców; razem 11,68%. 6–9 razy upiło się 3,75% dziewcząt i 7,89% chłopców; razem 5,85%. 10–19 razy, czyli przeciętnie co miesiąc i częściej, upiło się 4,90% dziewcząt i 5,48% chłopców; razem 5,20%. 20–39 razy, a więc raz na dwa tygodnie, a nawet częściej upiło się 2,26% dziewcząt i 4,27% chłopców; razem 3,27%, 40 razy i więcej, tzn. pewnie co tydzień, pijanych było 0,98% dziewcząt i 4,46% chłopców; razem 2,75%.

Niewątpliwie dokładniejsze jeszcze dane uzyskaliśmy przy zacieśnieniu okresu do miesiąca.

c. Upijanie się w ostatnim miesiącu

Okres miesiąca można dokładnie odtworzyć w pamięci, szczególnie z takimi epizodami jak „urwanie filmu”, czyli upicie się. Obraz tej smutnej rzeczywistości zawiera tabela 12.

Tabela 12. Częstotliwość upijania się alkoholem w ciągu ostatnich 30 dni

Ile razy?	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Nigdy	2161	74,08	1839	61,66	4000	67,81
1–2 razy	446	15,31	662	22,20	1108	18,78
3–5 razy	108	3,69	202	6,77	310	5,26
6–9 razy	32	1,08	86	2,88	118	2,00
10–19 razy	23	0,79	71	2,41	94	1,59
20–39 razy	56	1,93	37	1,24	93	1,58
40 i więcej	15	0,51	18	0,60	33	0,56
Brak odpowiedzi	76	2,61	67	2,24	143	2,42
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

W oparciu o jej dane z łatwością odczytujemy, że w ciągu ostatnich 30 dni spośród badanych uczniów pijana była co czwarta dziewczyna i co trzeci chłopak. W ciągu miesiąca nie upiło się 74,08% dziewcząt i 61,66% chłopców; razem 67,81%.

Pozostali uczniowie z różną częstotliwością się upijali, z tym że 2,42% ogółu nie odpowiedziało na pytanie, jaka była owa częstotliwość. 1–2 razy w miesiącu upiło się 15,31% dziewcząt i 22,20% chłopców; razem 18,78%. 3–5 razy, a więc przeciętnie raz na tydzień, pijanych było 3,69% dziewcząt i 6,77% chłopców; razem 5,26%. 6–9 razy, czyli około dwóch razy w tygodniu, upiło się 1,08% dziewcząt i 2,88% chłopców; razem 2,00%. 10–19 razy, tj. przeciętnie co drugi dzień, było pijanych 0,79% dziewcząt i 2,41% chłopców; razem 1,59%. 20–29 razy w upojenie alkoholowe popadło 1,93% dziewcząt i 1,24% chłopców; razem 1,58%. Na koniec tej analizy pozostało 15 dziewcząt (0,51%) i 18 chłopców (0,60%), którzy zadeklarowali się, iż 40 razy w miesiącu i więcej upijają się.

Porównując dane z trzech okresów upijania się: z całego życia, z ostatniego roku i ostatniego miesiąca, należy przyjąć, że 1756 osób z badanej populacji, tj. 29,77%, praktykuje upijanie się minimum raz na miesiąc i maksimum każdego dnia.

Tendencje do spożywania napojów alkoholowych oraz do upijania się występują w Polsce wśród małoletnich (co dowiodły różne badania), potwierdzone wśród badanej reprezentacji. Zostały one jeszcze bardziej uszczegółowione, a zarazem

potwierdzone, przez zaproponowane skale upicia się, do jakiego doszło w czasie ostatniego spożycia alkoholu. Zamieszczone skale w kwestionariuszu ankiety ESPAD były wybierane przez uczniów według ich osobistych przekonań. Dane zebrane od całej badanej zbiorowości ukazuje tabela 13.

Tabela 13. Skale upicia się w czasie ostatniego spożycia alkoholu

Skale upijania się	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
1. lekki rausz	265	9,09	193	6,47	458	7,76
2. stopień upojenia	178	6,12	150	5,04	328	5,56
3. stopień upojenia	247	8,48	187	6,28	434	7,36
4. stopień upojenia	257	8,79	243	8,15	500	8,48
5. stopień upojenia	228	7,82	267	8,95	495	8,39
6. stopień upojenia	152	5,21	298	10,01	450	7,63
7. stopień upojenia	145	4,97	275	9,21	420	7,12
8. stopień upojenia	129	4,43	206	6,90	335	5,68
9. stopień upojenia	62	2,12	156	5,22	218	3,69
10. stopień upojenia	66	2,24	208	6,97	274	4,64
Nie byłem(am) pijany(a)	1174	40,25	779	26,12	1953	33,11
Brak odpowiedzi	14	0,48	20	0,68	34	0,58
Razem	2917	100,00	2982	100,00	5899	100,00

W świetle jej danych tylko 0,58% uczniów nie udzieliło odpowiedzi. Liczna grupa ankietowanych, bo 1953 osoby (33,11%), udzieliła odpowiedzi: „nie byłam pijana” – „nie byłem pijany”. W grupie tej znaleźli się abstynenci, którzy stanowili 10,07% (por. tabela 3). Wśród niepijanych dominowały dziewczęta – 1174 (40,25%), w stosunku do 779 chłopców (26,12%).

Na lekkim rauszu – według określenia kwestionariusza ankiety – było: 285 dziewcząt (9,09%) i 193 chłopców (6,47%). Pozostali respondenci, czyli 58,55%, określili siebie jako spożywających ostatnio alkohol w skalach upojenia od drugiej do dziesiątej.

Szczegółowy wykaz skal bądź też stopni upojenia zawiera omawiana tabela, ale co jest w niej istotne, to różnice w sposobie zapijania się dziewcząt i chłopców. Od skali drugiej do piątej (według oceny własnej) upiło się 31,21%

dziewcząt, chłopców zaś 28,42%. Natomiast na skali: od szóstej do dziesiątej ułokowało się 18,97% dziewcząt oraz 38,31% chłopców. Z zestawu tych danych wynika wniosek oczywisty, iż chłopcy upijają się bardziej mocno niż dziewczęta.

Należy wziąć pod uwagę alarmujące zjawisko alkoholizujących się uczniów, którzy w czasie ostatniej jakiegś imprezy czy zabawy masowo się upijali: dziewczęta – 50,18% i chłopcy – 66,73%. W związku z danymi, które bezpośrednio pochodzą od uczniów można przyjąć, iż w scenariusz zabawy bądź jakiegś rozrywki młodego pokolenia wbudował się alkohol. Niesie on ze sobą poważne zagrożenia dla jednostki i wrastającej nowej społeczności naszego narodu.

Zagrożenia rozwoju osobowego i struktury społecznej młodych Polaków

Zagrożenia rozwoju osobowego ankietowanych, które poniżej zostaną przedstawione, nie są logicznymi wnioskami, jakie nasuwają się z zarysowanych zjawisk, lecz samooceną, której dokonali badani odpowiadając na dalsze pytania kwestionariusza ankiety. Straty jednostkowe zostały ujęte statystycznie w tabeli 14.

Tabela 14. Straty jednostkowe spowodowane alkoholizowaniem się badanych uczniów

Określenie strat	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Wypadek lub uszkodzenie ciała	133	4,55	340	11,42	473	8,02
Autoagresja i samookaleczenia	55	1,86	164	5,50	219	3,72
Interwencje pogotowia ratunkowego	20	0,67	66	2,21	86	1,46
Niechciane doświadczenia seksualne	121	4,13	227	7,59	348	5,90
Seks „bez zabezpieczenia”	94	3,22	245	8,21	339	5,75
Gorsze wyniki w nauce	97	3,34	269	9,01	366	6,20
Zniszczenie ubrania lub rzeczy	235	8,06	498	16,71	733	12,43
Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów	130	4,42	335	11,23	465	7,88
Ofiary rabunku lub kradzieży	23	0,79	63	2,11	86	1,46

Na pierwszej pozycji wśród owych strat są wypadki lub uszkodzenia ciała i właśnie do nich przyznały się 133 dziewczęta (4,55%) oraz 340 chłopców (11,42%). Wiadomo, iż alkohol pobudza do agresji, przemocy i aktów autoagresji. Akty autoagresji – jak próby samobójcze i okaleczenia – miały miejsce w życiu 55 dziewcząt (1,86%) i 164 chłopców (5,50%). Wypadki, a podczas nich zranienia oraz próby samobójcze wymagały interwencji pogotowia ratunkowego, które było wzywane do 20 dziewcząt (0,67%) i 66 chłopców (2,21%). Obok szkód cielesnych, których doznawali respondenci w związku z konsumpcją alkoholu miały miejsce szkody moralne. Do nich należą – między innymi – nadużycia seksualne. Za pytaniem kwestionariusza ankiety do wymuszonego seksu, nierządno połączonego z gwałtem, przyznało się 121 dziewcząt (4,13%) i 227 chłopców (7,59%).

W ankiecie było też zamieszczone pytanie o uprawianie seksu „bez zabezpieczenia”, czyli podjęcie współżycia bez zastosowania środków antykoncepcyjnych, zwykle za przyzwoleniem, a więc bez jakiegos wymuszania. Do takiego seksu przyznało się 97 dziewcząt (3,34%) i 245 chłopców (8,21%). Dla dokładności przekazywanych informacji należy stwierdzić, że tylko w kilku przypadkach (i po stronie dziewcząt) seks był jednocześnie niechciany i bez zabezpieczenia.

Gdy tymi danymi podzieliłem się z pracującym w Akademii Świętokrzyskiej psychologiem, on zareagował mówiąc: „Bardzo niepokojące i potwierdza to rzeczywistość. W tym tygodniu (27–31 stycznia 2003 r.) do Poradni Psychologicznej w miejscowości P. (koło Kielce), gdzie pracuje moja żona, zgłosiły się dwie zmartwione matki z tym samym problemem. Ich córki 15-latk z gimnazjum na dyskotekach stały się matkami. Jedna jest w piątym, a druga w siódmym miesiącu ciąży”.

Poniesione straty intelektualne zostały odnotowane przez 97 dziewcząt (3,34%) i 269 chłopców (9,01%) w postaci gorszych wyników w nauce.

Młodociągni ponieśli też dotkliwie straty materialne: w postaci zniszczonego ubrania lub osobistych rzeczy – 235 dziewcząt (8,06%) i 498 chłopców (16,71%). W związku z uczestnictwem w libacjach, dyskotekach tracili pieniądze i cenne osobiste przedmioty, jak: zegarek, łańcuszek, biżuteria. Do takich strat w związku z nietrzeźwością przyznało się 130 dziewcząt (4,42%) i 335 chłopców (11,23%). Uczniowie badani stawali się ofiarami rabunku lub kradzieży: 23 dziewczęta (0,79%) i 63 chłopców (2,11%).

Wyżej wskazane straty potraktowano w tej analizie jako indywidualne, jednostkowe. W rzeczywistości „nikt nie jest samotną wyspą”, każdy człowiek jest powiązany licznymi więzami: pokrewieństwa, koleżeństwa, nauki lub pracy, zamieszkiwania i pochodzenia z szeroką społecznością ludzką. Każda zaś społeczność składa się z jednostek, które ją wzbogacają – bogatą własną osobowością – lub zubożają, szczególnie wtedy gdy są to patologiczne jednostki. W tym też znaczeniu wszelkie zranienia fizyczne, psychiczne, moralne i duchowe –

wyżej wskazane badanych są obciążeniem również społecznym, choć niejako na drugim planie, po stratach osobistych konkretnych badanych uczniów.

Należy teraz przejść do takich strat wywołanych alkoholizowaniem się młodocianych, które na pierwszym planie stoją przed nami jako społeczne. Ich wykaz zawiera tabela 15.

Tabela 15. Straty społeczne spowodowane alkoholizowaniem się młodocianych

Określenie strat	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
Konflikty z rodzicami	246	8,45	537	17,99	783	13,27
Problemy z przyjaciółmi – rówieśnikami	157	5,38	338	11,37	495	8,39
Problemy z nauczycielami	46	1,59	114	3,80	160	2,71
Kłótnie lub sprzeczki	240	8,23	576	19,30	816	13,83
Przepychanki i bójki	95	3,26	521	17,48	616	10,44
Kłopoty z policją	76	2,60	245	8,21	321	5,45

Dane powyższej tabeli są wymowne. Najczęściej ankietowani popadali z powodu upijania się w konflikt z rodzicami: 246 dziewcząt (8,45%) i 537 chłopców (17,99%). Są to głównie ci rodzice, którzy nie akceptują alkoholizowania się swoich dzieci. Pijani zaś nastolatki skłonni są do agresywnych zachowań słownych wobec rodziców. Wymowne, że konflikty z przyjaciółmi, koleżeńską grupą są rzadsze: 157 dziewcząt (5,38%) i 338 chłopców (11,37%). Należy to tłumaczyć większą „wrozumiałością” i „tolerancją” ze strony środowiska rówieśniczego wobec nietrzeźwych koleżanek lub kolegów. Rodzice są bardziej wymagający i odpowiedzialni.

Stosunkowo małe konflikty miały miejsce między nauczycielami a badanymi (46 dziewcząt – 1,59% i 114 chłopców – 3,80%). Uzasadnienie dla małej stosunkowo liczby konfliktów z nauczycielami, jakie wykazała badana reprezentacja, tkwi w tym, że najwięcej młodzieży szkolnej pije alkohole i doprowadza się do stanu nietrzeźwości w dni wolne od nauki szkolnej, a tego nie widzą nauczyciele, natomiast niejako świadkami są rodzice, którzy dla dobrej opinii swojej pociechy, ukrywają przed osobami spoza rodziny alkoholizowanie się syna bądź córki. Znane są też postawy obojętności nauczycieli wobec problemu upijania się uczniów, patrzenia „przez palce” ze względu na osobiste bezpieczeństwo, a więc podejmowane zabiegi „wychowawcze” dążące do tego, aby nie wchodzić w konflikt z uczniem.

Odnotaliśmy też przejawy agresji słownej i czynnej, która jako cierpki owoc wyrosła z używania napojów alkoholowych. Kłótni i różnych zniewag słownych było bardzo dużo, brało w nich udział 240 dziewcząt (8,23%) i 576 chłopców (19,30%). Natomiast do znieważania czynnego, w którym dochodziło do szturchania, popychania i bójek, przyznało się 95 dziewcząt (3,26%) i 521 chłopców (17,48%).

Niewątpliwie przejawy społecznej agresji, do jakiej dochodziło były przede wszystkim powodem wzywania policji. Także wypadki spowodowane przez badanych (o czym była mowa), różne akty wandalizmu wywoływane przez pijanych, sprawiały, że w osobisty konflikt z policją i prawem weszło 76 dziewcząt (2,60%) i 245 chłopców (8,21%). Gdy o tym piszę – dziś 31 stycznia 2003 r. – jednocześnie czytam w artykule Moniki Wojniak pt.: *Wszyscy odwrócili głowy* o tym, jak policjant wzywający pomocy ze strony przechodniów w Kielcach, musiał się zmagać na ulicy z dwoma nastolatkami, którzy „są uczniami Kieleckich szkół średnich. Obaj mają już na sumieniu m.in. rozboje (...). Policjanci twierdzą, że do przepychanek i bijatyk rwą się najczęściej pijani, młodzi ludzie. Chcą się popisać przed kolegami, pokazać, jakie z nich «chojraki»”³.

Wnioski

1. Badania dowiodły, że dzieci ulegają konsumpcji już w okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym, dlatego w przygotowywaniu do Pierwszej Komunii Świętej należy objąć wszystkie profilaktyką abstynencji od napojów alkoholowych.

2. Ze względu na masowe zagrożenie pijaństwem nieletnich, które łączy się często z narkomanią i demoralizacją, problem abstynencji i trzeźwości winien wejść na stałe do katechezy i przepowiadania homiletycznego (naturalnie zawsze od strony pozytywnej np. przez hasło: „Trzeźwy zawsze wgrzywa”).

3. Nasilenie inicjacji alkoholowej i upijania się przypada współcześnie na okres 12–15 roku życia. W przygotowywaniu młodocianych do Sakramentu Bierzmowania należy wziąć pod uwagę to zagrożenie, wskazując na słowo Boże napisane pod natchnieniem Ducha Świętego: *A nie upijajcie się winem, bo to jest przyczyną rozwiązłości, ale napelniajcie się Duchem* (Ef 5,18).

4. Całkowitą abstynencję od napojów alkoholowych zachowało tylko 14,53% dziewcząt i 8,66% chłopców. Owe nieliczne grupy młodocianych abstynentów duszpasterze winni prowadzić po tej drodze, o której Ojciec Święty Jan Paweł II mówi, że jest ona najbardziej bezpieczna przeciw młodzieższym tragediom i nieszczęściom.

³ M. Wojniak, *Wszyscy odwrócili głowy*, „Słowo Ludu”, nr 2272, Kielce 31 I 2003 r., s. 5.

5. Szybko należy wyjść ku tej młodzieży, która – jak sama wyznała – jest zagrożona przez demoralizację związaną ściśle z upijaniem się. Tutaj trzeba w każdej parafii „pospolitego ruszenia” duszpasterza ze stowarzyszeniami: „Katolickim Stowarzyszeniem Młodzieży”, „Stowarzyszeniem Rodzin Katolickich”, „Akcją Katolicką”, licznymi stowarzyszeniami i ruchami religijnymi, aby podjęli czułą opiekę nad młodzieżą na zabawach, dyskotekach, weselach itp.

6. Religia w szkołach zbliżyła bardzo kapłanów do nauczycieli. Wszyscy wychowawcy i nauczyciele razem winni wypracowywać strategię walki z alkohelizowaniem się dzieci i młodzieży. Ta działalność powinna obejmować komitety rodzicielskie i rodziców przynajmniej w czasie tzw. wywiadówek.

7. W katechizacji przedmałżeńskiej kapłani nie powinni przemilczać problemu uzależnień, jako zagadnienia brzemienne w skutkach dla małżeństwa i rodziny.

W zakończeniu należy stwierdzić, iż trzeba zaufać Opatrzności Bożej i mieć nadzieję, że dożyjemy za 10 lat Złotego Jubileuszu kapłaństwa naszego Pasterza i 20-lecia jego apostołskiej posługi w diecezji kieleckiej. Za ten okres zaprezentowana populacja dziewcząt i chłopców stanie się biologicznie dojrzała, wstąpi w związki małżeńskie i założy rodziny. Jakie one będą? Czy w ogromnej mierze naznaczone alkoholową patologią ze złożonymi jej skutkami?

Bez solidarnej współpracy wszystkich kapłanów, katechetów i nauczycieli oraz rodziców sprawa staje się bardzo trudna. Wymaga ona jedności wszystkich wokół Chrystusa i Jego widzialnego zastępcy w Kościele lokalnym, jakim jest biskup. Myśląc o szczęśliwych rocznicach Księźda Biskupa Ordynariusza Kazimierza Ryczana – za św. Ignacym Antiocheńskim „zaklinam, abyście stali się sprawować wszystko w świętej zgodzie pod przewodnictwem biskupa, który występuje w imieniu Boga”⁴.

⁴ Św. Ignacy, *List do Magnezjan*, w: *Liturgia Godzin*, t. III, s. 432.